

HASADÁS

Gertrude HIMMELFARB: *Egy nemzet, két kultúra*. Fordította: SZABÓ László Zsolt. Közép- és Kelet-európai Történelem és Társadalom Kutatásáért Közalapítvány, Budapest, 2020. 260 oldal, 4000 Ft

Ha meg akarjuk érteni Amerika működését, akkor meg kell ismerkednünk azon szellemi hagyományokkal, amelyek a döntéshozók gondolkodásának háttérben munkálnak. Ezért kell figyelemmel követni a filozófusok, eszmetörténészek, közírók, de nem kevésbé a stratégiák és marketingszakemberek munkásságát – mind a haladó, mind pedig a konzervatív oldalon. A neokonzervativizmus tisztán amerikai jelenség: alapvetően különbözik az európai karakterű, hagyományos konzervativizmustól. Problémafelvetéseik helyhez és időhöz kötöttek, a szerzők történelmi érdeklődése ritkán terjed az amerikai államalapítás korán túlra.

Milyen sajátos fejlemények idézték elő e mozgalom létrejöttét? A II. világháború következtében átalakult a világ: e változás motorja elsősorban az Egyesült Államok volt, amely három évtized alatt a maga képére formálta úgyszólván az egész „szabad világot”. Rövid idő alatt kiépültek az amerikaihoz hasonló fogyasztói társadalmak, új erőre kapott a szekularizáció, és globális lázadás bontakozott ki a hagyományos életforma ellen. Minden korosztály és benne minden ember nehezen viseli, ha megváltozik az otthonos világ, amelyben felnőtt. E fájdalmas folyamat nem kerülte el azon közösség tagjait sem, akik a későbbi neokonzervativizmus derékhadát adták. Az 1980-as évektől 2008-ig tartó időszakra a neokonok gyakoroltak döntő befolyást. Túlnyomó többségük közép- és kelet-európai zsidó háttérrel rendelkezett, és a politikai baloldalon, trockistaként kezdte pályafutását. Mi ingatta meg politikai meggyőződésüket? Mi rántotta át őket a másik oldalra? A válasz Irving Kristol szállóigévé vált megjegyzésében rejlik: a neokonzervatív olyan liberális, akit arcul csapott a valóság. A '60-as évek erkölcsi felzárulása sok mindent elsodort magával, például azokat a társadalmi normákat és konvenciókat is, amelyeket

a kultúraltabb baloldaliak és a régi vágású liberálisok is értéknek, megőrzésre érdemesnek tartottak. Ilyen volt a házasság intézményének tisztelete, a család egysége és a szexuális élet mederben tartása. Ha a neokonzervatívok között olyan szerzőt keresünk, akinek munkájából megérthető e drasztikus irányváltás, akkor bizvást támaszkodhatunk Gertrude Himmelfarb (1922–2019) kultúrtörténeti munkásságára. Az *Egy nemzet, két kultúra* című, angolul 1999-ben megjelen-

s végre magyarul is olvasható könyvének központi gondolata szerint az amerikai társadalmat (miként sok más nyugati társadalmat is) mindig is kétarcúság jellemezte: egy országban élt az erkölcsös életre törekvő nép és a képmutató, szabados életvitelű elit, akik két kultúrát alakítottak ki. A nép fiai természetesen gyarlók és esendők voltak, mint az ember általában – de hittek abban, hogy az életnek van egy rendje, és ahhoz tartaniuk kell magukat. Az értelmiség java része azonban sosem hitt a moralitásban, úgy gondolta, az a plebsznek való, és magára nézve nem tartotta kötelezőnek. A széles néptömegek körében rohamosan

terjedő erkölcstelen élet a '60-as évek újdonsága volt, állapította meg a szerző, hiszen a szexuális szabadosság, a kábítószerhasználat, a házasság nélküli együttélés és a családon kívül születő gyermekek növekvő száma ekkortól kezdve vált jellemzővé.

A konzervatív oldal sokáig tehetetlennek tűnt ez ügyben – de az ellenszérum végül mégis belülről érkezett. Egyetlen nyugati társadalmat sem jellemez olyan dinamizmus, mint az amerikaiat. A deklaráltan szekuláris alkotmány ellenére a vallás a legfontosabb rendezőelv az emberek életében. A társadalmi felbolydulásokat időről időre vallási megújulások követik, és nem volt ez másként a látszólag vallási hanyatlást hozó '60-as években sem. Évtizedeken át úgy tűnt, az intézményes

vallásosság valóban vereséget szenvedett. A visszaesés azonban csak időleges volt, mert már a '60-as években elhullottak magvai a lelkiismereti megújulásnak is. Amerikából indultak el a karizmatikus megújulás legsikeresebb irányzatai mind a katolikus, mind pedig a protestáns felekezetek (kálvinista, lutheránus, episzkopális, pünkösdisták, metodista, szabadkeresztény és így tovább) körében. A vallási megújulás a kilencvenes évekre az intézményes vallásosságban is visszarendeződést hozott – növekedett a felekezeti iskolákba való beiratkozások száma mind a katolikus, mind a protestáns, mind pedig a zsidó felekezetek híveinek körében.

Himmelfarb éles szemmel leplezi le a liberális demokrácia működési mechanizmusát, mikor rámutat: a „semleges állam” az egyenlőség leple alatt ideológiát terjeszt. Moralizál és a jogalkotás során, pusztán a jogi tárgy megválasztása révén állást foglal. John Adamst idézi, aki a 18–19. század fordulóján felhívta a figyelmet arra, hogy az amerikai alkotmány kizárólag vallásos és erkölcsös nép számára készült, és teljesen alkalmatlan más emberek kormányzására! George Washingtonra hivatkozva óv bennünket, nehogy elhiggyük, hogy az erkölcs fenntartható vallás nélkül! Az amerikai alkotmány nem azért semleges a vallás tekintetében, mert az Alapító Atyák úgy gondolták, hogy annak nincs közéleti relevanciája. Épp ellenkezőleg: a francia típusú antiklerikális hagyomány hiánya miatt nem tartották szükségesnek deklarálni azt. Míg az öreg kontinensen a hangadó értelmiség a vallásban látta a meghaladnivalót, addig az Egyesült Államokban a vallás a szabadság szövetségese volt, s együtt teljesedtek ki. Röviden: Himmelfarb szerint az amerikai alkotmány nem eltekint a vallás politikai szerepétől, hanem *előfeltételezi* azt.

A magánjog teoretikusainak régi dilemmája, hogy a polgári jog pusztán szabályozza az életet, vagy nevelő funkciója is van, azaz értékrendet is közvetít? Him-

melfarb eldönti a kérdést. „Az erkölcsöt nem lehet törvénybe foglalni” – hangzik a konzervatív politikusokat érő kritikák visszatérő motívuma. A liberálisok mégis folyamatosan ezt teszik, csak nem ismerik be. Szemléletes példaként a '60-as évek polgárjogi reformját idézi fel, amely – nagyon helyesen – törvénytelennek mondta ki a faji megkülönböztetést. Ha a törvények képesek bizonyos viselkedésmódokat illegitimmé tenni, akkor legitimálni is tudnak másokat – hívja fel a figyelmet a szerző. Például amikor a jóléti rendszer támogatja a házasságon kívüli szüleményeket, egyben legitimálja is azokat. Nem is beszélve a „vétkes nélküli válás” intézményének bevezetéséről, amely lényegesen megkönnyítette a családok széthullását. Himmelfarb részletesen indokolja a vallás társadalmi hasznát is. Ismerteti az összefüggést, hogy a vallásos emberek családjai stabilabbak, ritkább a depresszió, a kábítószerhasználat és az öngyilkosság. De felmérési adatokra hivatkozva meggyőződéssel állítja, hogy a vallás még az egészségnek is jót tesz!

A politika soha nem független a kulturális környezettől, és mindig rendelkezik erkölcsi vetülettel. A győzelem végső soron azé, akinek világnézete meghatározza a törvények szellemét. Álláspontja visszatekintve nem lesz más, mint a normalitás, a józan ész hangja. Az Egyesült Államokban most kulturális háború zajlik. Véget ért egy ellenforradalmi ciklus, és Joe Biden személyében egy olyan ember vette át az elnökséget, aki készen áll Amerika erkölcsi rendjének felforgatására. Tovább halad az Obama-féle progresszió útján: háttérbe kívánja szorítani a természetes önazonosságot biztosító hagyományos intézményeket, hogy helyette a konstruált identitásokat részesítsék előnyben. Ebben a helyzetben **különösen fontos Gertrude Himmelfarb könyvének olvasása, amely végigveszi azon okok sorozatát, amelyek idáig elvezettek.**

POGRÁNYI LOVAS MIKLÓS